

аппозитивних словосполучень виступають рівноцінними, кожен член виконує однакову із словосполученням синтаксичну функцію, що знаходить своє підтвердження у художньому дискурсі Стефани Майер „Сутінки”.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Семкина Г.Г. О различии аппозитивной и подчинительной синтаксических связей / Г.Г. Семкина // Научно–практическая конференция : Актуальные проблемы филологии и методики преподавания иностранных языков. – Новосибирск, 2008. – С. 91– 97.
2. Переломова О. С. Лінгвокультурні коди інтертекстуальності українського художнього дискурсу : діакронічний аспект : Монографія / Олена Степанівна Переломова. – Суми : Вид–во СумДУ, 2008. – 208 с.
3. Halliday M. A. On Language and Linguistics. Vol 3 / M.A.K. Halliday. Collected Works of M.A. Halliday; [Edit. J. Webster]. – L. : Continuum, 2004. – 55 p.
4. Hockett C. Attribution and Apposition / Hockett C. – Albany : State University New York Press, 1990. – 212p.
5. Meyer Ch. F. Apposition in contemporary English / Meyer Ch. F. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 152p.
6. Meyer S. Twilight / S. Meyer. – London : Brown Book Group 100 Victoria Embankment. – 2008. – 602 p.
7. Quirk R. Restrictive Apposition. English Studies / Quirk R. – London : Longman, 1989. – 247p.

Леся Ікалюк

(Івано–Франківськ)

ЧАСТИНОМОВНИЙ СТАТУС ВИГУКУ

Статтю присвячено визначенню частиномовного статусу вигуку. Вигук як мовна універсалія притаманний будь–якій мові будь–якого періоду, а тому є віддавна об’єктом дослідження. Однак його статус у граматичній системі мови залишається невизначеним: його або вважають, або не вважають окремою частиною мови. У статті підтримується перша точка зору.

Ключові слова: вигук, мовна універсалія, граматична система мови, частина мови

Статья посвящена определению частеречного статуса междометия. Междометие как языковая универсалия свойственно любому языку любого периода, а поэтому является объектом исследования с

давних пор. Однак його статус в граматическій системі мови залишається неопределеним: його або вважають, або не вважають окремою частиною мови. В статті підтримується перша точка зору.

Ключеві слова: междометие, мовна універсальність, граматическа система мови, частина мови

The article deals with defining the interjection as a part of speech. The topicality of this research is determined by the general trend in the linguistic studies to comprehensively investigate language patterns applying both structural and functional semantic approaches. The interjection as a language universal is inherent to any language of any period of its development; therefore, it has been the object of research since time immemorial. Its status in the grammatical system of the language, however, is still ambiguous: it is either considered a separate part of speech or not. The first point of view is supported in the article. It has been suggested that interjections can and should be described within a separate part of speech as a functional– semantic class of words. It has been assumed that the status of the interjection as a part of speech has been the issue under discussion due to scholars mixing up functions and categories. It is known that interjections are not grammatically connected with other words, and it is not obligatory for them to have grammatical meanings. Also, unlike other linguistic units, interjections largely have not conceptual, but emotional meanings. Thus, it is suggested the interjection should be described as a part of speech according to negative indications, i.e. lack of common grammatical and lexical meanings.

Key words: interjection, language universal, grammatical system of the language, part of speech

На зламі тисячоліть у фокусі мовознавчих досліджень все частіше з'являються лінгвокогнітивні, соціокультурні та міжкультурні проблеми комунікації, хоча згадані проблеми, на нашу думку, існують з прадавніх часів, а саме – з моменту виникнення соціуму і бажання у людини змінювати своє місце проживання. Серед лексико–граматичних одиниць, що зазнають змін під впливом лінгвокогнітивних, соціокультурних та міжкультурних явищ у мові, виділяємо вигук, які є свого роду мовними універсальностями, притаманними будь–якій мові будь–якого періоду.

Основи вивчення інтер'єктивних мовних одиниць заклали як вітчизняні, так і зарубіжні лінгвісти, серед них: О. Потебня, О. Пешковський, О. Шахматов, Л. Щерба, В. Виноградов, Р. Якобсон, О. Кубрякова, О. Германович, Ш. Баллі, Ж. Вандрієс, А. Вежбицька, С. Грінбаум, О. Єсперсен, Дж. Ліч, Г. Пауль та ін.

Актуальність нашого дослідження визначається загальною спрямованістю філологічних студій на комплексне вивчення мовних конструкцій у поєднанні структурного і функціонально– семантичного аспектів. Актуальність обраної теми зумовлена також необхідністю проведення системних досліджень засобів вираження інтер'єктивності в синхронно–діахронній площині, зокрема вигуків як автономних комунікативних актів. **Метою** нашої статті є визначення частиномовного статусу вигуку.

Вигук, попри те, що віддавна є **об'єктом** дослідження, так і не здобув визначений статус у граматичній системі мові: його або вважають, або не вважають окремою частиною мови. Першу точку, зокрема, підтримують Ф. Амека, А. Вежбицька, Д. Улкінс, Ч. Стівенсон, І. Шевченко та ін. Другу – латинські граматисти, та лінгвісти ХІХ ст., Е. Сепір, Е. Гоффман, Р. Траск та ін.

На думку Е. Сепіра, вигуки належать до найменш важливих мовних одиниць, а тому їхнє вивчення цінне, в основному, завдяки їх, на перший погляд, інстинктивній природі, оскільки саме вона найбільше зі всіх мовних звуків наближує їх до інстинктивних висловлювань [15, с. 5]. Схоже трактування наводить Великий енциклопедичний словник «Мовознавство»: «Вигук – клас незмінюваних слів, які служать для нероздільного вираження емоційних й емоціонально–вольових реакцій на навколишню дійсність» [3, с. 290]. Тому, визначаючи функції будь–якого акту як комунікативну, апелятивну, поетичну, експресивну, фатичну й метамовну [10, с. 203], Р. Якобсон звертає увагу на здатність вигуків виконувати експресивну функцію, вказуючи, що вигуки репрезентують суто емотивний шар мови: «Вони відрізняються від засобів реферативної мови як за своєю звуковою подобою (особливі звукосполучення і навіть звуки, які не зустрічаються в інших словах), так і синтаксичною роллю (вони є не членами, а еквівалентами речень)» [10, с. 198]. У схожому ракурсі розглядає вигуки Р. Траск, стверджуючи, що вигук – «лексична одиниця чи фраза, яка служить для вираження емоції і типово не входять у жодну синтаксичну структуру» [18, с. 144].

А. Вежбицька пропонує своє визначення вигуку, а саме: вигук – «мовний знак, що виражає поточний ментальний стан мовця, 1) який може використовуватися самостійно, 2) який виражає значення, котре можна визначити, 3) який не містить інших знаків (зі значенням, котре може визначити), 4) який не є омо-

фонічним з якоюсь іншою лексичною одиницею, котра відчувалася б зв'язаною з ним семантично» [4, с. 616], при цьому вона зазначає, що значення вигуків є більш конкретним, ніж просто якась емоція [4, с. 635].

В. Ю. Мелікян відносить вигуки до комунікатора, комунікативних непредикативних одиниць синтаксису, які являють собою слово чи сполучення слів. Вони є граматично неподільними і характеризуються наявністю модусної пропозиції. Крім цього, вигуки не відтворюють структурні схеми речення і не є їх регулярною реалізацією. Вони Виконують в мові певні прагматичні функції і служать реакцією на різного роду факти об'єктивної дійсності [5, с. 7]. Це все дає підстави вважати вигуки автономними одиницями, спрямованими на висловлення емоційних реакцій на зовнішні події.

Незважаючи на те, що науковці дійшли згоди щодо природи вигуку та його призначення, частиномовний статус вигуку залишається дискусійним вже понад дві тисячі років і напевно чи це питання знайде своє вирішення найближчим часом.

Уперше вигуки були виділені як самостійний лексико-граматичний клас, тобто як частина мови, у латинській граматиці Марка Теренція Варрона. Проблема у тому, що запозичуючи класифікацію частин мови з давньогрецької науки, де вигук не зазначався серед восьми інших частин мови, римські вчені бажали залишити таку ж кількість частин мови і в латинській граматиці. Однак, у латинській мові не було артикля, тому з метою збереження кількості частин мови, вони вирішили включити в систему вигук, який в грецькій мові Діонісій розглядав як одну частину мови з прислівником і часткою [див. 1, с. 40]. Прісціан, у свою чергу, зазначав, що вигук є частиною мови, яка передає емоції за допомогою не сформованого слова, тобто не закріпленого правилами [цит. за 11, с. 102]. Виділяючи у своїй граматиці вісім частин мови за семантичними, морфологічними і синтаксичними критеріями, Прісціан вперше відмежовує вигук від прислівника на основі його синтаксичної незалежності та емоційно-експресивної семантики [див. 2, с. 146].

Сучасні лінгвісти також характеризують вигук як окрему частину мови. П. Шахтер називає вигук універсальною частиною мови [16, с. 23] і зазначає, що хоча й існує багато лінгвістичних досліджень, які не описують вигук як окрему частину мови, однак очевид-

но, що всім мовам притаманний цей клас слів. У випадку вимерлих мов відсутність вигуків у пам'ятках писемності можна пояснити здебільшого неофіційним, розмовним характером цих одиниць. Що стосується сучасних мов, то упущення вигуків з лінгвістичних досліджень, ймовірно, означає, що опис є неповним [16, с. 57].

На думку Д. Уілкінса, вигуки – це загальноприйняті лексичні форми, які, як правило, самостійно формують висловлювання; типowo не утворюють конструкції з іншими лексичними класами; є звичай мономорфемними; і звичайно не пов'язуються з флексіями та афіксами [19, с. 124]. Д. Уілкінс надає декілька коментаріїв щодо свого визначення вигуку: по–перше, «загальноприйнята лексична форма» означає, що вигуки мають фіксовану і здебільшого довільну форму, що є відомою більшості співрозмовникам, які вживають цей вигук і які можуть пояснити його значення; по–друге, «самостійно формують висловлення», тобто вигук є знаком, які мовці вважають висловленням; по–третє, «не утворюють конструкції з іншими лексичними класами», що відповідає ідеї Ф. Амеки та А. Вежбицької про первинні вигуки.

Ч. Стівенсон вказує, що вигуки є частиною мови і «мають емотивне значення, схожі на зітхання, крики, стогони у тому, що вони можуть використовуватися практично з тією ж метою – «дати волю» емоціям» [7, с. 129]. «Чистими знаками емоції» називає їх Н. Шведова [8, с. 87]. Тоді як І. Шевченко визначає вигук як частину мови, що «сигналізує емоційний стан мовця, не називаючи його» [9, с. 67].

Однак, ряд лінгвістів не вважають вигук частиною мов. Наведемо декілька точок зору.

На думку Дж. Тука, мова запанувала на занепаді вигуків, тобто без тонких мовних засобів людство мало б тільки вигуки для передачі своїх почуттів. «Іржання коня, мукання корови, гавкіт собаки, муркотання kota, чхання, кашель, стогін, крик і будь–які інші мимовільні конвульсії, промовлені вголос, можна так само сміливо назвати частинами мови, як і вигуки» [17, с. 32]. Якщо ми і могли б погодитися з Дж. Туком щодо звуконаслідувальних вигуків, то стосовно інших видів вигуків – ні. Оскільки, як уже згадувалося, у мовленні вигуки виконують певні функції, зокрема експресивну функцію, у якій чітко простежується прагматичне значення, тому що мовець вживає вигуки з метою вираження своєї реакції на дійсність, зміст повідомлення чи адресата.

Е. Сепір стверджує, що не існує реального історичного чи будь-якого іншого доказу, який би показав, що велика кількість мовних одиниць і мовних процесів розвинулася з вигуків. Ці одиниці є «дуже малою і функціонально несуттєвою часткою словника мови <...>. Вони, у кращому випадку, є тільки оздобленням багатой складної матерії» [15, с. 5].

Відомою також є теза Макса Мюллера про те, що мова починається там, де закінчуються вигуки. «У кожній мові, без сумніву, є вигуки, і деякі з них можуть стати традиційними і ввійти в склад слів. Але ці вигуки є тільки передмістям мови. <...> Між справжнім словом «сміятися» і вигуком «ха, ха!», між «я страждаю» і «ой!» така ж різниця, як між мимовільним актом і звуком чхання та дієсловом «чхати» [14, с. 366].

Отто Єсперсен робить своєрідну спробу поєднати ці два діаметрально протилежні підходи, вказуючи, що типовий перелік частин мови включає останніми вигуки, які об'єднують слова, що ніколи не вживаються в інших відношеннях (наприклад, *hullo!*, *oh!*), а також звичайні лексичні одиниці (наприклад, *Well! Why? Fiddlesticks! Nonsense! Come!*), єдиною спільною рисою яких є їхня здатність вживатися самостійно як завершене висловлення, в іншому випадку, ці одиниці можна віднести до різних частин мови, а тому їх треба розглядати в рамках цих частин мови. Ті вигуки, котрі можуть використовуватися тільки як вигуки, зручно розглядати разом з іншими службовими словами [13, с. 90].

Ми вважаємо, що вигуки можна і потрібно досліджувати в рамках окремої частини мови як функціонально-семантичний клас слів. Частково непорозуміння щодо частиномовного статусу вигуків можна пояснити плутанням науковцями функцій і категорій.

Так, з точки зору фонології первинні вигуки, як правило, складаються зі звуків, які не є притаманними іншим частинам мови [11, с. 105]. Первинні вигуки, за Ф. Амекою, є фонологічно й морфологічно аномальними, що і було причиною їхнього нехтування лінгвістами, оскільки вважалися периферійними елементами звукової системи. Однак така аномальність не є характерною тільки для вигуків. У цьому випадку Д. Уілкінс згадує займенники та демонстративи, підкреслюючи, що незважаючи на їхню так звану фонологічну аномальність, ніхто б не посмів не виділити їх в окрему частину мови [19, с. 135]. Крім того, вигуки як будь-які інші мовні знаки мають значення, які можна чітко сформулювати [12, с. 246].

Відомо, що вигуки не є граматично пов'язаними з іншими словами, а тому для них не є обов'язковим наявність граматичних значень. На відміну від інших мовних одиниць вигукам притаманний не понятійний, а здебільшого емоційний зміст. Звідси, цікаву точку зору наводить М. І. Стеблін–Каменський [6, с. 19–34], який пропонує виділяти вигук в окрему частину мови за суто заперечними ознаками, а саме за відсутністю в них звичайних граматичних і лексичних значень.

Отже, питання визначення частиномовного статусу вигуку і надалі залишається дискусійним, однак, на нашу думку, вигук необхідно вивчати як окрему частину мови. **Перспективою** нашого дослідження є опис вигуків як синтаксичних експресивів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алпатов В. М. История лингвистических учений / В. М. Алпатов. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 367 с.
2. Амирова Т. А. История языкознания: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Т. А. Амирова, Б. А. Ольховиков, Ю. В. Рождественский; Под ред. С. Ф. Гончаренко. – 2-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2005. – 672 с.
3. Большой энциклопедический словарь «Языкознание». – М. : Большая российская энциклопедия, 1998. – 683 с.
4. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 776 с.
5. Меликян В. Ю. Эмоционально–экспрессивные бороты живой речи / В. Ю. Меликян. – М. : Флинта : Наука, 2001. – 240 с.
6. Стеблін– Каменский М. И. Спорное в языкознании / М. И. Стеблін– Каменский. – Л. : Наука, 1974. – 142 с.
7. Стивенсон Ч. Некоторые прагматические аспекты значения / Ч. Стивенсон // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 16 : Лингвистическая прагматика : Сборник / [Общ ред. Е. В. Падучева]. – М. : Прогресс, 1985. – С. 129–154.
8. Шведова Н. Ю. Междометие как грамматически значимый элемент предложения / Н. Ю. Шведова // Вопросы языкознания. – 1957. – № 1. – С. 87–95.
9. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматики предложения : английское вопросительное предложение 16–20 вв. : [монография] / Ирина Семеновна Шевченко. – Харьков : Константа, 1998. – 168 с.
10. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика // Структурализм : “за” и “против” : Сборник статей / [под ред. Е. Я. Басина и М. Я. Полякова]. – М. : Прогресс, 1975. – С. 193–230.

11. Ameka F. Interjections: The Universal Yet Neglected Part of Speech / F. Ameka // Journal of Pragmatics. – 1992. – № 18. – Pp. 101–118.
12. Ameka F. The meaning of phatic and conative interjections / F. Ameka // Journal of Pragmatics. – 1992. – № 18. – Pp. 245–271.
13. Jespersen O. The philosophy of grammar / Otto Jespersen. – London : Allen and Unwin, 1924. – 359 p.
14. Müller M. Lectures on the science of language / Max Müller. – New York : Charles Scribner, 1862. – 416 p.
15. Sapir Ed. Language. An Introduction to the Study of Speech / Edward Sapir. – New York : Harcourt Brace, 1921. – 258 p.
16. Schachter P. Parts-of-speech systems / P. Schachter // Language Typology and Syntactic Description. Second edition. Volume I : Clause Structure / [edited by Timothy Shopen]. – Cambridge University Press, 2007. – Pp. 1–60.
17. Tooke J. H. Epea Pteroenta; or the Diversions of Purley. – London : J. Johnson, 1786. – 498 p.
18. Trask R. L. A Dictionary of Grammatical Terms in Linguistics / R. L. Trask. – London : Routledge, 1993. – 352 p.
19. Wilkins D. P. Interjections as deictics / D. P. Wilkins // Journal of Pragmatics. – 1992. – № 18. – Pp. 119–158.

**Ковбаско Юрій
(Івано–Франківськ)**

ЛЕКСИКАЛІЗАЦІЯ ТА ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЯ ЯК СПОСОБИ ТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛОКАТИВНИХ Й ТЕМПОРАЛЬНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ

У статті розглядається співвідношення процесів лексикалізації та граматикалізації як шляхів творення прийменників. На основі кореляції явищ лексикалізації та граматикалізації впроваджено поняття та моделі «послідовної», «паралельної» й «чистої» граматикалізації. Проведено структурний аналіз однослівних локативних та темпоральних одиниць з огляду на моделі граматикалізації.

Ключові слова: *граматикалізація, лексикалізація, локативність, темпоральність, прийменник*

В статье рассматривается соотношение процессов лексикализации и грамматикализации, как способов образования предлогов. На основе корреляции явлений лексикализации и грамматикализации предложено понятия и модели «последовательной», «параллельной» и «чистой»